

סימן לה שיק שלא נפרע בזמנו

ראשי פרקים

- א. קביעת הזמן לטובת מי
- ב. שליח של הלוה
- ג. אם גבאי הגמ"ח חייב בפשיעה

בין קופת גמ"ח ללוים קיים הסכם כדלהלן: הקופה מלוה סכום מסוים בדולארים. בתמורה נותן הלוה שיק ללא סכום, כשבתאריך הנקוב בשיק קונה גבאי הגמ"ח דולארים, ואת מחירם הוא גובה באמצעות השיק. ארע וגבאי הגמ"ח לא קנה דולארים בתאריך הנקוב אלא לאחר זמן. בתאריך הקניה בפועל היה שער הדולאר גבוה יותר משערו בתאריך הנקוב בשיק. גבאי הגמ"ח גבה שקלים לפי שער הקניה בפועל. לטענתו - על הלוה להחזיר דולארים, אלא שהגמ"ח מיטיב עם הלוים וקונה במקומם את הדולארים, ואם איחר - ההפסד על הלוה. מה עוד שהרוחת הזמן הוא בדרך כלל לטובת הלוה. הלוה טוען שדאג לכיסוי השיק בתאריך הנקוב, ומה לו ולאיחור הגביה ע"י גבאי הגמ"ח.

א. קביעת הזמן לטובת מי

באשר לטענת גבאי הגמ"ח שהרוחת הזמן הינה לטובת הלוה - בעה"ת (שער ל ב, א) דן בלוה שרוצה לפרוע למלוה את חובו קודם הזמן, והמלוה אינו חפץ לקבל את פרעון החוב קודם הזמן מחשש שיגרם לו הפסד בפרעון המוקדם, ותורף דבריו, שאם לא הגיע זמן הלואתו ומצוי לעיניי מיד חילוף המטבעות וגזירת התשחורת, ומפני זה רוצה הלוה להקדים פרעון מעותיו להציל עצמו מאותו קלקול, אין לו לפרוע קודם זמנו לקלקלתו של המלוה. משא"כ אם אין שם חשש, אע"פ שטוען המלוה שאינו רוצה לקבלם כדי שלא יעמדו באחריותו, בזה יכול לכופו הלוה לקבלם. אחד מהטעמים שמזכיר בעה"ת - שקביעות הזמן אע"פ שאין המלוה יכול לדחוקו, הלוה יכול לכופו למלוה לקבל פרעון החוב בעל-כורחו;

"שקביעות הזמן להנאתו של לוח היה, שלא יהא כח ביד המלוה להכריחו לפרעו עד הזמן, וכי קאמר ליה לזמן פלוני, כמו מראה מקום היה, כאדם האומר לחבירו, מכל מקום לפחות לזמן פלוני תהיה נפרע, וכ"ש אם יזדמנו לי מעות תוך זמני שאפרעם לך אם ארצה. שאם אי אתה אומר כן ... נמצאת תקנתו קלקלתו, כי כמה קלקולים מצויין במעות

..."

כל זה לענין שרוצה הלוה לפרוע תוך הזמן. וחזינן דענין זמן הפרעון הוא לטובת הלוה ובדידיה תליא - ברצונו פורע וברצונו ממתין עד זמן הפרעון. וכשם שיכול הלוה לפרוע תוך זמנו, יכול הלוה לדרוש מהמלוה שיפרע ממנו בזמנו, דהרי אם ארווח ליה זימנא, הרוחת הזמן היא טובת הלוה, ויכול הלוה להתנגד שירויחו לו את הזמן כשיש לו הפסד מכך. בפרט כשיש ביד המלוה שיק שיכול לפדותו, ועקב

כך דאג הלוה להפקיד בחשבונו כסכום החוב, ואינו יכול להשתמש בכסף ולהנות ממנו, ומה לו בהרוחת הזמן. ובשלמא אם היה מודיע לו המלוה שאינו פודה את השיק עד זמן מסוים, יוכל המלוה להשתמש בכסף. אך גם כשמודיע לו יכול המלוה להתנגד. ואף שלא פרע הלוה בפועל למלוה, מ"מ סוכס בין הגמ"ח ללוה שהפרעון יתבצע באמצעות השיק, וחובתו של הלוה לדאוג לכיסוי כספי, ובהפקדת הכסף בחשבונו, מילא את חובתו בהסכס התשלום. ובשלמא אם לא היה כיסוי באותו מועד פרעון, חייב הלוה לשלם שקלים לפי המחיר שיקנה דולארים בזמן הפרעון בפועל, דהינו בזמן שיהיה כיסוי בחשבון הבנק, אולם כאשר היה כיסוי לשיק במועד הפרעון, לא יכול גבאי הגמ"ח להרויח לו זמן בניגוד לרצונו, ובנידון זה, בניגוד לדיעתו אגן סהדי דהוי בניגוד לרצונו.

ב. שליח של הלוה

כל האמור לעיל הינו ביחס לטענת גבאי הגמ"ח שהאריך את מועד הפרעון לטובת הלוה. אך בנדו"ד יש לבחון את השאלה ממבט אחר. דהנה כאשר לוח דולארים, יכול לפרוע בשקלים לפי שער הדולאר, דכאשר לוח סאה חיטים בדרך היתר, דהיינו שהיה לו חיטה אחת, חייב להחזיר לו סאה חיטים בזמן שקבעו, ויכול לפרוע בשוה כסף או בכסף. דכן הביא הב"י (יור"ד סי' קסב) בשם הרשב"א בתשי', וז"ל:

"שאלת, ציבור שהוצרכו למעות, והנאמנים לוח מראובן ק קפיזים של חיטים בקי קפיזים לזמן ידוע, לפורעו במעות כמו ששוה לאותו זמן, וכדי לעשות בהיתר נתן סאה אחד חיטים לקהל כדין לווין סתם על שער בשוק, מותר או לא. תשובה. מותר הוא זה ואין כאן לווין סתם על שער שבשוק אלא יש לו סאה לווה עליה כמה סאין, ואפילו למאן דאסר בלוה סתם על שער שבשוק בקובע זמן, הכא שריא דהא יש לו."

הרשב"א מייירי במציאות שלא היה לקהל סאה חיטים וע"כ לא יכל ללוות סאה בסאה, וע"כ נתן המלוה לקהל סאה חיטים. ומבואר דשרי להלוות כהאי גוונא, אפילו אם לא יפרעו הקהל בחיטים אלא במעות. וכן פסק בשו"ע הרב (הלי ריבית סעי' ל) והביא שכן משמע מפרוש רש"י, וכן פסק החזו"א (יור"ד עב, ד). וא"כ הוא הדין בהלוות דולארים שדינה כהלוות סאה בסאה, ושרי להלוות רק אם יש ללוה דולאר אחד, (בפרט בזמן הזה שאין אינפלציה גבוהה כל-כך, שיש לראות בדולארים פירי ולא מטבע), ועיין באגרות משה יור"ד ח"ג סי' לז, ובברית יהודה יח, ה), ומ"מ שרי לפרוע דמי הדולארים לפי שער יום הפרעון. לפ"ז גבאי הגמ"ח אינם צריכים לקנות דולארים בכסף אלא סגי שיפרע בשקלים לפי שער הדולאר. אמנם גבאי הגמ"ח מעונין לקנות דולארים, כיון שהוא זקוק לדולארים לצורך הלוואות אחרות, וכיון שכן הוא מסכס עם הלויים שהוא יקנה דולארים ויחייב את חשבונם (באמצעות השיק שברשותו) בשקלים.

לפ"ז צ"ע אם גבאי הגמ"ח הינו שליח של הלוה לקנות דולארים או שליח של הגמ"ח לקניית הדולארים. דאם היה אסור ללוה לשלם בשקלים, א"כ זה ברור שגבאי הגמ"ח הינו שליח של הלוה לקנות דולארים, דכל זמן שלא קנו דולארים לא פרע את חובו, וגבאי הגמ"ח הינו שלוחו של הלוה לקנות דולארים ולפרוע את הדולארים לגמ"ח. משא"כ להלכה שאין איסור לפרוע בשקלים, השאלה הנשאלת והטעונה ברור, מה הסיבה שגבאי הגמ"ח קונה דולארים בשקלים, האם למעשה הגמ"ח מסכים שישלמו בשקלים, אך כיון הוא זקוק לדולארים לצורך הלוואות אחרות הוא קונה דולארים, וא"כ גבאי הגמ"ח הינו שליח של הגמ"ח לקנות דולארים. משא"כ אם למרות האפשרות לפרוע בשקלים, הגמ"ח מתנה את הפרעון בדולארים כדי שיהיה באמתחתו דולארים,

וע"כ חובתו של הלוה לפרוע דולארים, אלא שגבאי הגמ"ח קונה דולארים בשליחותו של הלוה תמורת הכסף שמושך מחשבון הלוה באמצעות השיק שנתן הלוה.

הנפק"מ אם גבאי הגמ"ח הינו שליח של הלוה או של הגמ"ח הינה כאשר גבאי הגמ"ח לא גבה את השיק בזמנו מחמת אונס. דאם על הלוה לפרוע בדולארים וגבאי הגמ"ח הינו שלוחו, א"כ שליח הלוה שנאנס - ההפסד על הלוה. משא"כ אם גבאי הגמ"ח הינו שליח של הגמ"ח לקנות דולארים, א"כ נראה שעצם הפרעון בשיק הינו פרעון, ואם במועד הקבוע לפרעון היה כיסוי לשיק, מבחינת הלוה יש לראות בפרעון בשיק פרעון מותנה (בתנאי שהבנק יכבד את השיק), וע"כ אם גבאי הגמ"ח הוא שלוחו של הגמ"ח, אי פדיון בזמן וקניית דולארים מחמת אונס של שליח הגמ"ח, הרי זה הפסד של הגמ"ח.

הדבר הנ"ל צריך להתברר מהבחינה העובדתית, או ע"פ תקנון הגמ"ח או ע"פ נוהלים אחרים. כמו-כן צריך לברר מה אמר גבאי הגמ"ח ללוה בשעת קבלת ההלוואה. ובמקרה של הכחשה בין הלוה לגבאי הגמ"ח, אזלינן בתר המוחזק. ובנדו"ד הגמ"ח הינו המוחזק.

ג. אם גבאי הגמ"ח חייב בפשיעה

כמו-כן יש לברר אם גבאי הגמ"ח דינו כשומר חנם או שומר שכר או שחייב אף באונסין. דאם יש לגבאי הגמ"ח רשות להשתמש בכסף, הרי הוא חייב באחריותו וחייב אף באונסין. ועיין בנתיבות שא, ט, שכתב וז"ל:

"יש להסתפק במעות ציבור שביד הגובה או הפרנס, אם מותר להשתמש במעות, דלא דמי למעות מותרין, דשם כיון שנתן לו מותרין הוי כנותן לו רשות להשתמש, אבל הכא כיון שהמעות נגבו מיחידים והם לא נתנו רשות, אך י"ל שאדעתא דציבור נותנים, והן נותנין מותרין כדי שיתחייב באחריות..."

אמנם נראה שבזמנינו אם הגמ"ח אינו גמ"ח פרטי אלא ציבורי, שאין רשות לגבאי הגמ"ח להשתמש בהן, ואף בגמ"ח פרטי צ"ע אם מותר לבעל הגמ"ח להשתמש בכספי ההקדש. וע"כ יש לבדוק אם אכן יש לגבאי הגמ"ח רשות להשתמש, כדי שנוכל לקבוע אם חייב באונסין. אך במידה ואין להם רשות להשתמש בכספי הגמ"ח, אם גבאי הגמ"ח מקבל שכר על עבודתו (דבר שלא נהוג) דינו כשומר שכר (עיין בנתיבות סי' עב סוס"ק כ). אולם אם אינו מקבל שכר, אף אם יש לו טובת הנאה, כיון דקיי"ל טובת הנאה אינה ממון, עיין חו"מ לו, ט ברמ"א ובנו"כ שם, דינו כשומר חנם. ועיין בפת"ש חו"מ עב, י מה שהביא מתש" שיבת ציון, ונראה דבנדו"ד לכ"ע חייב בפשיעה.

לאור האמור לעיל:

אם אי גביית השיק היה בפשיעת גבאי הגמ"ח, על הגבאי לשאת בהפסד. אך במידה והדבר היה באונס, יש לברר אם הגמ"ח מחייב להחזיר דולארים דוקא, דא"כ ההפסד על הלוה, ואם יכול הלוה להחזיר שקלים, ההפסד הוא על הגמ"ח.

מסקנות

א. 1. לווה יכול לכוף את המלוה לקבל את פרעון החוב תוך זמנו, וזאת מאחר וקביעות הזמן לפרעון הינה לטובת הלוה.

2. לווה יכול להתנגד להארכת זמן הפרעון.

ב. לוח דולארים, יכול להחזיר שקלים לפי שער הדולאר נכון ליום הפרעון.

ג. 1. גבאי גמ"ח שקיבל מלוה שקלים ומחמת אונס לא קנה בהם דולארים, צ"ע אם הגבאי שליח של הלווה לקניית דולארים, וא"כ ההפסד על הלווה, או שהוא שליח של הגמ"ח, וההפסד על הגמ"ח.

2. במידה ויש לגבאי הגמ"ח רשות להשתמש בכספי הגמ"ח, חייב הגבאי באונסין.